

DÉSI ÁDÁM

Kriminológia Tanszék

Témavezető: dr. Lévay Miklós egyetemi tanár

A NONKONFORMITÁS BELESIMULÁSA A (TERVEZETT) KONFORMISTA ÉLETÚTBA

Az egyetemi kábítószer színtér értelmezése a társadalmi pozíció tekintetében

A normaszegők társadalmi pozíciója alapvetően meghatározza miként tekint a közvélemény egyes bűncselekmények elkövetőire, illetve ők maguk milyen szerepben látják saját magukat. Ugyanazok a cselekedetek eltérő megítélés alá esnek a különböző privilégiumokhoz, valamint bourdieu-i értelemben vett tőkékhez való hozzáférhetőség tekintetében¹. Ennek egyik érzékletes példája az egyetemi kábítószer szcena.

A közelmúltban a kábítószeres használatának és kereskedelmének terjedése egyre növekvő méreteket öltött a globalizált világban², azonban ez nem jelent egyetemes elfogadottságot a tágabb társadalomban, sokkal inkább beszélhetünk helyi szintű normalizációról (*micro-sites of normalization*). Vagyis bizonyos, jól körülhatárolható területeken és közösségekben válnak csak elsősorban elfogadottá. Ilyen színtér az egyetem, és az egyetemista életstílus is, ahol a fogyasztáson és a tudatos fogyasztókon túl³, a terjesztésben résztvevőkkel szemben is jóval megengedőbb a közösség, mint a tágabb társadalom általában.

Doktori kutatásomat az motiválta, hogy személyesen láthattam miként van jelen a szerhasználat az egyetemi életben. Valamint bizonyos, tudatos fogyasztói keretek között egyáltalán nem válik stigmatizált tevékenységgé, magát a szcénán belüli terjesztést is hasonló mentalitás és értékelés jellemezte.

Az általam vizsgált egyetemista populáció azért tekinthető különlegesnek a fenti szempontok alapján, mivel rendkívül tudatosan terveznek saját pozíciójukkal. Az elkészített interjúkból egyértelműen kirajzolódik, hogy számukra a terjesztésben való részvétel pusztán ideiglenes epizód. Amint megszerzik a szükséges intézményesült kulturális tőkének tekintett diplomát, felhagynak a terjesztéssel, mivel arra számítanak, az majd biztosítja számukra a legális munkaerőpiacon való megfelelő elhelyezkedést. Vagyis a kérdés az, hogyan is hoznak létre a kiszámítható (vagy legalábbis kiszámíthatónak tartott) életút kilátások a hagyományos kábítószer piactól eltérő

¹ Bourdieu 2000. 432.

² Ritter 2014. 55.

³ Rác 2006. 119.

kriminális karriereket? Hogyan és miként simulhatnak bele ezek a tradicionális, polgári értékeket valló életutakba?

A kábítószerrel foglalkozó kriminológiai szakirodalom megkerülhetetlen alapműve Zinberg *Függőség és kontroll* című munkája, ebben fektette le, hogy nem lehet a különböző szereket önmagukban vizsgálni, hanem a fogyasztás megértéséhez túl kell tekintenünk az adott anyag pusztán kémiai tulajdonságain és be kell vonni a képletbe az egyént és a társadalmat is⁴. Ezt a gondolatmenetet folytatta Potter, aki felhívta a figyelmet arra, hogy a terjesztést, és az azzal járó karrierutat ugyanúgy bele kell helyeznünk az adott társadalmi közegbe annak megértéséhez⁵.

Arra a kérdésre, miért kezd el valaki terjeszteni, csak az alapján tudunk válaszolni, ha feltárjuk, mi az a társadalmi kontextus, amiben az adott személy él és mozog(hat). A különböző nagyvárosok marginalizált területein élő személyek motivációi, lehetőségei és a társadalmi struktúrában betöltött pozíciói alapvetően fel van tárva⁶. Azonban azt is tudjuk, hogy a kábítószer-kérdés nem kizárólagosan erre a területre korlátozódik, hanem jóval szélesebb körben van jelen a társadalomban⁷. Ezért éreztem lényegesnek azt, hogy az egyetemi kábítószer szcena is figyelmet kapjon.

Módszertan

Kutatásom során közel negyven személlyel készítettem félig-strukturált interjúkat. Köztük egyaránt jelen voltak az alkalmi fogyasztók, a kisegítők, a közvetítők, valamint a kifejezetten profitorientált terjesztők is. Az interjúalanyokat hólabda, valamint networking módszerrel értem el⁸. Az anonimitás és a barátságos légkör kialakítása érdekében olyan helyekre szerveztem a találkozóinkat, ahol természetesnek hat, ha két egyetemistának kinéző személy másfél vagy két órán keresztül beszélget egymással⁹. Vagyis jellemzően tanulásra és baráti találkozókra használt kávézókat, bárókat kerestünk fel. Az elkészült interjúkat pedig az Atlas.ti¹⁰ program segítségével kódoltam és elemeztem.

⁴ Zinberg 2005. 190-191.

⁵ Potter 2009. 52.

⁶ Bourgois 2003., Bucarius 2014., Goffman 2014., Sandberg & Peterson 2011., Venkatesh 2008.

⁷ Ritter 2014. 55.

⁸ Rác 2006 95.

⁹ Dési 2020. 105

¹⁰ Rác 2006. 102.

Társadalmi pozíció és privilégiumok

Privilégiummal rendelkezni nem csupán különböző területeken érvényesíthető társadalmi előnyöket jelent, hanem a hátrányoktól való mentességgel is jár. Kifejezetten a kriminológián belül Chambliss 1973-es tanulmánya volt az amelyik, ha nem is elsőként, de a legélesebben mutatott rá a pozíció okozta kettős mércére. Az általa vizsgált két tinédzser banda által elkövetett, egymáshoz hasonló, jellemzően kisebb súlyú cselekmények alapvetően eltérő elbírálásban részesültek osztályhelyzetük következtében¹¹.

A témába vágó hazai kutatások és elemzések részletes kifejtése túlfeszítené a tanulmány kereteit, azonban néhány fontosabb gondolatra mindenképpen figyelmet kell fordítanunk a témában. Ilyen például az, hogy: *„Magyarországon továbbra is érvényesnek kell tekinteni, hogy a társadalmi státusz elérésében jelentős szerepet játszanak olyan, formális képzésben kevésbé megszerezhető, inkább habitushoz köthető készségek, mint a megjelenés, a beszédstílus vagy éppen a vállalkozói habitus”*.¹² Ezek az értékek a magas kulturális tőkével rendelkező csoportok sajátjai, amelyek elsajátítási terepe elsősorban a családi környezet.¹³ A felsőoktatásba pedig már alapvetően szűrtlen kerül(het)nek be a diákok, ahogy egyre erősödik a magyar társadalom polarizálódása is. *„Az állam így következetesen azok anyagi és szellemi gyarapodását támogatja, akiket jellemzően felső osztálynak, felsőközép osztálynak, valamint középosztálynak szokás nevezni.”*¹⁴ Ezen túl azonban tetten érhető a Merton által már évtizedek óta a szociológia és kriminológia előterébe helyezett probléma, vagyis amikor a középosztályi életvitelt azok számára elérhető célként jelenítik meg, akiknek nincs reményük annak elérésére.¹⁵ Itthon azonban az állami kommunikáció mégis *„megfogalmaz egy olyan ígéretet is, amely reményt kelt a középosztálybelinél kedvezőtlenebb életfeltételek között élő osztályokban, és mozgósítja őket e csalóka közös élethelyzet és idealizált életmód elérésére.”*¹⁶

Társadalmi pozíció megjelenése a kortárs kábítószer vizsgálatokban

Ahhoz, hogy érdemi megállapításokat tudjunk tenni akármilyen jelenségről, elengedhetetlen a tágabb társadalmi kontextus vizsgálata és értelmezése. A társadalmi pozíció alapvetően meghatározza, melyek azok a kényszerítő struktúrák, amelyekben az egyén egy adott közösségen és a tágabb társadalmon belül mozogni képes. Ugyanúgy

¹¹ Chambliss 1973. 192.

¹² Szabari 2020.155.

¹³ Bourdieu 1978. 66-67.

¹⁴ Éber 2020. 106.

¹⁵ Merton 1980. 352.

¹⁶ Éber 2020. 148

igaz ez az eltérő kábítószer terjesztéssel foglalkozó csoportokra. Nem csupán az az érdekes, honnan indulnak ezek a szereplők, hanem az is meghatározó, milyen célokat tűznek ki maguk elé és ezek megvalósítására milyen lehetőségeik vannak¹⁷. A lehetőségeik persze nem csupán a legális munkaerőpiacon meghatározottak (és korlátozottak), hanem az illegalitásban sem indul(hat)nak egyenlő esélyekkel.¹⁸ Hogyan jelenik meg ez a gyakorlatban? Ezt mutatom be a társadalom két szélső értékét elfoglaló terjesztői csoportról szóló etnográfian keresztül.

Mohamed & Fristvold (2010): Dorm Room Dealers

A szerzőpáros arra volt kíváncsi, hogyan és miként működik egy kaliforniai magánegyetem kábítószer ellátó hálózata. Az etnográfában szereplő terjesztők jellemzően fehér, felső középosztálybeli fiatalok voltak, akiknek a szülei magas presztízsű, jelentős gazdasági és kulturális tőkével rendelkező személyek, akik ráadásul a tandíjon felül is támogatták az egyetemet.

Az etnográfia nem csupán a terjesztés mikéntjére fordított hangsúlyt, hanem elhelyezte azt a kábítószer ellenes háborúban. Az Egyesült Államok által meghirdetett kriminálpolitikai projektet számos kritika érte.¹⁹ Jelenlegi formájában a rassz- és osztályhelyzet alapú status quo fenntartása, valamint a rendfenntartó- és börtönipar kiszolgálója,²⁰ nem pedig a kábítószer által kiváltott káros hatások mérséklője.²¹ A fehér, felső középosztálybeli egyetemisták helyzete (saját maguk előtt is) teljesen tiszta ebben a kontextusban, a szerzőpáros ezt az „*anti-targeting*” fogalmával határozza meg.²² Vagyis a büntető-igazságszolgáltatás egyértelmű célpontokkal rendelkezik²³, akik nem ők. Így lényegében láthatatlanul és háborítatlanul tudják üzni a terjesztői tevékenységüket.

A státuszuk jelentette védelem leginkább abban nyilvánul meg, hogy a campus saját rendőrsége lényegében szemet huny a kábítószer-kereskedelem felett. Hiszen nem csupán terjesztők ők, hanem az egyetemet jelentős összegekkel támogató hallgatók. Emiatt a konkrét fogyasztás és terjesztés felszámolásában a legkevésbé sem érdekeltek az egyetemi szereplők. Hiszen az ezzel járó botrányban a jelentős pénzügyi kár mellett a presztízsvesztés kérdése is ugyanúgy meghatározó²⁴.

¹⁷ Merton 1980. 360.

¹⁸ Cloward & Ohlin 1960. 146

¹⁹ Taylor, Buchanan & Ayres 2016. 9.

²⁰ Christie 2004. 76

²¹ Lassiter 2015. 135.

²² Mohamed & Fristvold 2010. 6-7.

²³ Christie 1986. 46.

²⁴ Mohamed & Fristvold 2010. 136

Ezek a fiatalok tudatosan építik a jövőjüket, melynek meghatározó része a diploma megszerzése. Emiatt számukra a kábítószer-terjesztés pusztán ideiglenes epizód, amivel kiegészíthetik a zsebpénzüket, státuszt szerezhetnek a barátaik között, valamint kipróbálhatják magukat üzletemberként. (Az utóbbi belépési motivációt az érzékletes *capitalist in training* kifejezéssel illeti a könyv.²⁵)

Bucerius (2014): Unwanted

Mi történik ehhez képest a hierarchia másik végén? A marginalizált városi szegénység és a kábítószer kapcsolata visszatérő témája a kriminológiának, és számos remek²⁶, vagy éppen vitatott²⁷ mű született róla. Bucerius könyve azért is figyelemre méltó, mivel egyike a kevés európai fókuszú elemzésnek²⁸.

Az etnográfijában Frankfurtban élő másodgenerációs muszlim származású vendégmunkás fiatalokat követett, akik már igen fiatalon kábítószer-terjesztésből éltek. Származásukból adódóan jelentős mértékű diszkriminációval kellett megküzdeniük, a formális oktatásból hamar kiestek, illetve kénytelenek voltak abbahagyni, ezért a legális munkaerőpiacon is jóval nehezebbé vált számukra az elhelyezkedés. A hozzáférhető munkákat nem csupán rosszul fizetnek, de megalázónak, alacsony presztízsunek is tartották. Éppen ezért a kábítószer-terjesztés mindkét problémára megoldást jelentett, hiszen rendkívül magas jövedelemhez tudtak jutni belőle, valamint a szubkulturális csoporton belül magas státuszt is jelentett.

Az interjúk alapján ezek a fiatalok középosztálybeli célokat fogalmaztak meg maguk számára, azonban az intézményes eszközök kapui bezárultak előttük. Így egyértelműen a merton-i újító kategóriájába helyezhetőek el.²⁹ Ami azonban a kilépésüket is nehezíti a kábítószer szcénából az, hogy az előző példával ellentétben nincsenek reális, hasonló szintű lehetőségeik a legális gazdaságban, de közben saját maguknak is ideiglenesként jellemzik a terjesztést mint karriert. Kitűzik maguk számára célként a tisztas családalapítást mint a kilépés mérföldkövét, azonban a megfelelő partner jellemzőit és a kilépés körülményeit olyan magasan határozzák meg önmaguk számára, ami szinte teljesíthetetlen, és ezáltal magyarázzák (és indokolják) saját maguk előtt is, miért folytatják továbbra is a terjesztői karrierjüket.

Ugyan nem kifejezetten célpontjai a német büntető-igazságszolgáltatásnak a könyv alanyai olyan módon mint a hasonló körülmények között élő amerikai fiatalok³⁰, ennek ellenére bizony mértékű feszültséggel terhes viszony figyelhető meg köztük és a

²⁵ Mohamed & Fritsvol 2010. 50.

²⁶ Anderson 2001. Bourgois 2003. Sandberg & Pedersen 2011.

²⁷ Goffman, 2014.

²⁸ Bucerius, 2014.

²⁹ Merton 1980.357

³⁰ Bucerius 2014. 142-143.

többségi társadalom között. Ami részben a terjesztés neutralizációját is okozza, vagyis azzal is indokolják a tevékenységüket, hogy a német állam nem biztosít nekik valódi lehetőségeket, ezért „jogos” számukra a visszavágás.

Suzuki swift szindróma, avagy mi a racionális döntés?

A terjesztéssel nem foglalkozó interjúalanyaimtól minden alkalommal megkérdeztem, miért nem vágtak bele, mi volt az, ami visszatartotta őket ettől a tevékenységtől. Az egyik legérzékletesebb és önreflektívebb választ Medárdtól kaptam, aki egy budapesti egyetemen jogot tanult:

*„Nekem kicsit ilyen suzuki swift szindróma, hogy a nyereségre nincs szükségem a kockázat az meg nagy. K***a nagy a kockázat és semmi értelmes nyereség. Nem egy jó biznysz. De ha kicsit csórók a szüleid, akkor simán, arra azt mondom, hogy megértem. Nagy kockázat és nagy nyereség, jól jön. [...] Ha mérlegre teszed egy suzuki swift vagy s*****sznak a rendőrök és bekanalaznak nemtom hány évre akkor ez a suzuki swift már nem csillog olyan szépen. Ha legalább Bentley lenne...Nem vállalnák be ennyiért.”*

Az idézetben megjelenő „suzuki swift szindróma” kifejezést annyira találónak éreztem, hogy in vivo kódként („olyan fogalmak, amelyeket maguk a kutatási résztvevők mondanak, nem pedig az elemzők”³¹) az egész empirikus kutatásomra kiterjesztettem és használtam. Mit jelent ez a meghatározás, fogalmi szinten? Lényegében a korlátozott racionális döntés elméletének felel meg, amelyben az adott személy társadalmi pozíciójának befolyásoló ereje kirajzolódik a döntéshozatalban³².

Érdekes módon ugyanazon a logikai úton jutnak ellentétes döntésre azok, akik belevágnak a terjesztésbe és azok akik nem, vagy csak a kiegészítésben, közvetítésben (*social supply*) maradnak meg.

Kockázatkerülés

Medárd meghatározása egyértelmű önmaga számára: az adott helyzetében és kilátásai tekintetében a költség (kockázat) jóval nagyobb, mint a potenciális haszon lehetősége. Hiszen a családi háttere, valamint kulturális tőkéje segítségével arra számít, és abban bízik, hogy könnyedén el fog tudni helyezkedni a legális munkaerőpiacon, sőt kifejezetten jövedelmező karriert fog tudni befutni. Ezt a késznek tekintett jövőt pedig a

³¹ Corbin & Strauss 2015. 108.

³² Jacues & Wright 2011. 736

legkisebb mértékben sem hajlandó kockára tenni. Pontosabban áthelyezi a hangsúlyokat az elfogadható kockázat (fogyasztás) és az elfogadhatatlan kockázat (terjesztés) között.

Önmagában a fogyasztás tevékenysége bőven belefér, nem veszélyezteti jelentős mértékben a jövőjét és terveit. Ugyan ismer(het)nek olyat a társaságukban vagy tágabb baráti körükben, aki lebukott, de az esetek többségében ezt pusztán a balszerencse számlájára írják, esetleg az adott személy ügyetlenségére. Az elterelést pedig úgy értékelik, mint ami még belefér, hiszen az ismerőseik akik átestek rajta lényegében sértetlenül kerültek ki belőle, és nem változtatta meg jelentős mértékben a későbbi fogyasztási szokásaikat vagy lehetőségeiket. Ahogyan ezt Lambert is megfogalmazta:

Olyan ismerősöm is van aki többször volt elterelőn de hogy ugye elvileg, én úgy tudom, hogy ha van az elterelő akkor utána már lehet nemtom büntetőjogi következménye, de nem, nem volt még olyan ismerősöm akinél büntetőjogi következménye lett volna [...] Még olyan hatása sincs sokszor, hogy, mer hogy elvileg akkor az elterelés alatt nem szabad szívni, de azért ezt sokszor megszegik. legalábbis az én ismerőseim [nevet].

Kockázatvállalás

Azonban vannak olyanok is, akik számára ez a minimális kockázat elfogadható és belekezdnek, vagy legalábbis belecsúsznak (*drifting*) a terjesztésbe. Ezek a személyek tudatosan élnek a státuszuk jelentette védelemmel, legyen az társadalmi pozíció vagy éppen a nemük, utóbbi esetben építve az igazságszolgáltatás lovagiasságára³³.

Úgy éreztem hogy ez nekem egyáltalán nem komfortos hogy nem tudom 30 gramm füvel grasszáljak a városban. És akkor ennek nyilván vannak ilyen módszerei amitől kevésbé lebukás veszélyes a dolog vagy nem tudom, de hogy akkor is. Tényleg ilyen cuki női szoknya kedves lány szintre mert akkor biztos nem fog senki birizgálni. (Petra)

Vagyis kihasználják a rendszer „vakságát”, azokra az elvárásokra és sztereotípiákra építve, amelyek alapján a szemlélő (jelen esetben jellemzően rendőrök) meghatározzák magukban a potenciális terjesztő profilját. A kockázat minimalizálásának a taktikája tehát az, hogy minél jobban meg kell felelni az ajánlott konformista képnek, a törvénytisztelő (kis)polgárnak, akinek a védelme érdekében létezik maga a rendszer, a vékony kék vonal³⁴.

Ha már úgylis a kábítószer szcénán belül mozognak, akkor miért ne használják ki a helyzeti előnyüket, és keressenek is belőle? A lebukás esélye csekély, és ahogy azt a

³³ Vig 2016. 676.

³⁴ Ristroph 2018. 306.

következőkben látni fogjuk, amíg a megfelelő szerepet játszhatják el a saját közösségük előtt, addig igazából nem kerülhetnek bajba, sőt még jól is jönnek ki a dologból.

Szerep és identitás – címkézés kérdése

Önmagában, pusztán a terjesztés aktusa természetesen értelmezhető, azonban igazán csak akkor juthatunk el a megértéséhez, ha feltárjuk azt a közeget és értelmezést, amilyen környezetben mozog. Ennek az elméleti megközelítésnek az alapja a Howard Becker által bevezetett címkézés elmélet. A megközelítés szerint a különböző norma- és törvénysértések nem légtüres térben, abszolút értékek mentén történnek, hanem a társadalom adott csoportjának folyamatos visszajelzése és értékelése alapján.³⁵ Ráadásul a meghatározó értékek nem állandóak, hanem az adott kor és kultúra eredményei, amelyek a folyamatos változás és alakulás állapotában vannak.

Az, hogy mit tekintünk tehát konform, és mit nonkonform viselkedésnek, dinamikus és nem statikus tényező. Azoknak, akik az egyetemi közegben a terjesztéssel foglalkoznak, el kell találniuk azt az egyensúlyi pozíciót, amelyben a környezetük még elfogadja őket, és hajlamos szemet hunyni a tevékenységük fölött, nyitva hagyva a lehetőséget a visszatérésre a konformista, törvénytisztelő oldalra a jövőben.

Ez a koncepció egyaránt tetten érhető abban, ahogy a terjesztők pozícionálják saját magukat, valamint ahogy a barátaik, rokonaik és üzletfeleik tekintenek rájuk. Önmaguk tekintetében tehát a neutralizáció különböző formáiról beszélhetünk³⁶, míg a külső szereplőknél a (stigmatizációt kerülő) címkézésről³⁷.

Melyek azok a tényezők és elképzelések, amelyek segítenek a terjesztési tevékenységüket félig-meddig konformista környezethez kötni? Erre a kérdésre két eltérő megközelítésű választ adnak, egyrészt hangsúlyosan azt bizonyítják/bizonygatják, hogy az általuk végzett tevékenység „nem valódi terjesztés”, vagyis ők nem is igazi bűnözők (dílerék). Másrészt az egyetemista életvilággal kötik össze tevékenységüket, hogy ez lényegében annak jellemzőivel rendelkezik, és egyáltalán nem lóg ki ennek a világnak a kereteiből.

„Nem vagyok díler”

Mikortól számít valami „problémás terjesztésnek”, melynek a jellemzőit igyekeznek elkerülni? Részben ez is összefügg az osztályhelyezettel és az elvárt viselkedéssel,

³⁵ Becker 2001. 131.

³⁶ Sykes & Matza 2001. 78.

³⁷ Becker 2001. 122.

egyéni jellemzőkkel. Hiszen a sztereotipikus díretek ezekben a leírásokban jellemzően kopaszok, valamilyen veszélyesebb kutyával járnak a várost, és fizikailag fenyegetőek, az erőszak alkalmazásától vagy legalábbis a fenyegetésétől sem riadnak vissza. Ezeknek a jellemzőknek teljesen megfelelt Jonatán bűntársa. „8.kerületben nőtt fel és így kiskorától kezdve ilyen 5-8 éves korától kezdve küzdősportolt, meg volt egy b*****t nagy pitbullja amit ilyen harcikutyanak nevelt direkt, és ilyen ki*****t izmos volt. Meg volt egy másik, ilyen staffkordja is ami úgyszintén egy ilyen ki*****t nagy kutya volt. És a csávónak is ilyen válla volt, [...] meg ki*****t agresszív volt.” Vagyis olyan jellemzőkkel bírt, amelyek a konformista, középosztálybeli környezetből kilógtak, egyáltalán nem voltak elfogadhatóak.

A problémás terjesztés másik oldala az, amikor nem a terjesztő kinézetével vagy stílusával van a gond, hanem annak üzletpolitikájával. Ez a ragadozó jellegű hangsúlyozza, amikor élösködik a fogyasztókon, kifejezetten célja rászoktatni másokat különböző szerekre, és a profitmaximalizálás érdekében hajlamos akár veszélyeztetni a vásárlói egészségét az árult szerek felütésével. Ennek a morális félelemnek a gyökerét Coomber a *pusher* mítosz kifejezéssel illette, és módszeresen meg is cáfolta.³⁸

Volt is olyan interjúalanyom, aki felhívta a figyelmem a hasonló eladói trükkökre, amelyek jelentős egészségügyi veszélyt jelenthetnek a fogyasztóra.

„Az egy nagyon rossz fű volt, attól fájt nagyon a fejem utána mint az állat és ilyen fura volt. Márminthogy szerintem azt cukros vízbe áztatják mert attól nő meg a súlya és ezen is olyan nagyon habos babos, meg nagyon kristályosnak tűnt és ezt is okozza a cukros víz, ahogy így kiszárad. Szóval az tuti, hogy lehúzás volt [...] Csak az a cukorkristályok utána letapadnak a tüdőn az g**i veszélyes [...] meg izébe szokták még meghempergetni, homokba attól is ilyen kristályos lesz (Edgár)

Illetve azt is gyakran kiemelik, hogy az általuk eladott szerek biztonságosak, az esetek többségében saját magukon tesztelik. Vagy arra is volt példa, aki professzionálisabb utat választott „...mi is a bogyókat leteszteltük, háromfajta ilyen cseppentővel, hogy 100%-ban az legyen benne amit mi is be akarunk venni, és ne olyan amit megmérgezzünk másnak.” (Ervin)

A biztonságos szerhasználatnak nem csupán a terjesztő „jófejsége” az oka, hanem a tudatos üzletpolitika, ezzel is csökkentve az eladás rizikóját és növelve saját biztonságukat a vásárlók hűségével és bizalmával.³⁹ Az árusított szerek minősége mellett elárulja társadalmi pozíciójukat az is, ahogyan a legszigorúbban elzárkóznak a különböző dizájnerek árusításától és fogyasztásától is. „Hamar rájöttünk, hogy ennek viszonylag kevés köze van ahhoz a kultúrált kábítószerhez amit mi szeretnénk folytatni.” (Dömötör)

³⁸ Coomber 2006. 31.

³⁹ Tzvetkova és mtsai 2015. 95.

A dizájnerek egészségre való veszélyessége közismert, és erős határt is képez a társadalmi pozíció tekintetében. Akik az interjúalanyaim közül próbálták, jellemzően még az egyetem előtt, mikor kisebb településeken laktak, ahol egyéb infrastruktúrák mellett a klasszikus kábítószerhez se igazán volt hozzáférésük⁴⁰. Amint viszont elkezdik az egyetemi életüket, véglegesen felfüggesztik a korábbi fogyasztási trendjüket. A hozzáférhetőség mellett az is az oka ennek, hogy maguk a szerek is stigmatizáltak és a korábbi fogyasztói/baráti körük már nincs jelen.⁴¹ Jonatán egyértelműen és igen reflexíven helyezi el a dizájnerek eszképpista fogyasztási trendjét mind a saját életében, mind a tágabb társadalmi környezetben.

*Vidéken viszont ott amikor herbáloztunk, meg azok az emberek így tényleg nem látnak mást és ez ilyen full természetes, hogy van és ez nem egy olyan dolog amit így úgy fognak fel, hogy rossz, vagy úgy, hogy jó, csak ilyen ilyen pillanatnyi dolgokat tudnak így felfogni, és ez nem azért mert, most bocsánat, hogy így hangzik minthogyha ilyen sztereotip típusa, mert amúgy nem azért van mert hogy így kisebb az agyi kapacitásuk vagy butábbak lennének, nem, az a környezet egyszerűen képtelen olyan perspektívákat felmutatni amik arról szólnak, hogy ez ki*****ul destruktív és, hogy ez az ilyen rombolás ez így nagyon sok szintéren van ott.*

Az is alapvető határalkotási szabályuk volt az általam megkeresett terjesztőknek, hogy szigorú korhatárt húztak, 18 éven aluliaknak nem adtak el. *„Van két húgom, az egyik az ilyen 10 körül van a másik ilyen 17-18 körül van, ha vele egykorú kérne tőlem, akkor én azért nehéz szívvel adnék neki, mert nem akarnék ilyen fiatalokat ilyesmire buzdítani.”* (Csaba) Saját érdekükben is úgy vélték, hogy túl nagy rizikófaktort jelentene fiatalabbaknak eladni, mivel könnyebb rájuk ijeszteni, és valószínűbb akkor, hogy előkerül a nevük a rendőrség előtt. A 18 év alattiak azért sem voltak kifejezetten gyümölcsöző fogyasztók, mivel nem tudtak olyan jelentős összegeket mozgósítani az egyes tranzakciókhoz, miközben a nekik történő eladás jóval nagyobb stigmával és büntetési kockázattal járt⁴².

Fülöp valamivel szabadabban értelmezte a korhatárt, igaz számára elsődleges jövedelemszerzés volt a terjesztés, ezért kevésbé lehetett „válogató”. Valamint értelemszerűen, akik maguk is korábban kezdték el a szerhasználatot, nem akartak sem képmutatók lenni, vagy éppen belecsúszni az idősebb, konzervatív „lúzer” szerepébe.

Volt, hogy elzavartam, mert eszméletlen, hogy néha mondom így találkozol. Volt olyan, hogy 16-7 éves társaság odajött és voltak velük más arcok is, akiket nem ismertem... És kiszolgáltam őket, mert tizenhat éveseket már nem félttem akkor, én is csináltam már akkor ilyeneket, azzal már nem volt semmi problémám. Alatta viszont nagyon szigorúan vettem, tehát nem akartam tizenhat

⁴⁰ Szécsi 2017.81.

⁴¹ Kaló & Felvinczi 2017. 113.

⁴² Coomber 2003. 944.

alatt senkivel se foglalkozni. Volt, hogy néha teljesen véletlenül odakavarodott egy ilyen nagyobb társaság, ott voltak ilyen gyerekek, adtam nekik és elkezdtünk beszélgetni, mert mondom, én ott maradtam mindig a helyemen, ők meg odasereglettek körém és elkezdtek ott beszélgetni, szívatni, jól érezték magukat. És persze a stílusából a kissrácoknak így lerítt, hogy valami itt nem stimmel, nem olyanok, mint a többiek, akiket ismerek és akkor megkérdezgettem, hogy ne haragudj, ő mennyi idős? És akkor mondják, hogy ilyen tizenkettőt-tizenhárom évesekről van szó és rendesen ki kellett rugdosnom őket a helyről, hogy jó, akkor most takarodó erről a helyről, ide akkor soha többé senki nem jöhet.

Felmerül persze a kérdés, vajon mennyiben mondtak igazat az interjúalanyaim ebben (vagy akár más) kérdésben? Erre nehéz egyértelmű választ adni, mivel meglehetősen nehéz lenne megtalálni azokat a konkrét vásárlókat, akiről ő nem akarja, hogy tudjak (mivel túl fiatalok). A kérdés elsősorban nem az, hogy általában nem adnak el ilyen fiataloknak valakik kábítószer, hiszen azt tudjuk, hogy igenis hozzá tudnak jutni, akár közvetítőkön keresztül, akár saját korcsoporti terjesztők útján⁴³. Helyette arra voltam kíváncsi, hogy az egyetemista körökben mozgó terjesztők miként viszonyulnak a témához, az pedig a válaszukból egyértelműen kiderült, hogy legalábbis egy interjúhelyzetben hol húzzák meg a határt. Vagyis még ha nem is mondanak igazat, azt érzik, hogy le kell tagadniuk, mivel kínos, és elfogadhatatlannak tartaná a kérdező, vagy legalábbis rossz véleménnyel lenne róla.⁴⁴

„Egyetemista vagyok”

A másik, bár kevésbé hangsúlyos oldala a konformizmuson belül maradásnak, hogy a díler szerep elutasítása, vagy legalábbis elhatárolása mellett az egyetemistáét erősítik meg. Ez azt jelenti, hogy az esetek többségében számukra a terjesztésben való részvétel ugyanolyan jellemzőkkel bír, mint egy átlagos diákmunka. Ezek nem valódi karrierek vagy éppen célok, hanem csak rövidtávú szükségmegoldások. Valami, amihez nem kell jelentős képzettség, rugalmas az időbeosztása és összességében könnyen igazodik az egyetemista életvitelhez. Jelentse az akár a tanulásbeli, akár a szórakozásbeli oldalát.

Ebben megjelenik az is, hogy mi az az egyetemista közeg, amiben jelen kell lenni, megfelelni azoknak az elvárásoknak és viselkedéseknek. Fülöp például igen fiatalon családi támogatás nélkül maradt, és emiatt kezdett a terjesztésbe. Vásárlói értelemszerűen a 16-18 évesek közül kerültek ki kezdetben, mivel ez volt a saját korcsoportja is. Azonban ahogy idősebb lett és később saját erőből bejutott az egyetemre, megváltozott ennek a helyzetnek az értékelése számára.

⁴³ Harrison, Erickson, Korf, Brochu & Benschop 2007. 32.

⁴⁴ Sandberg 2010. 462.

Kaptam ezáltal magamnak egy nevet, ami akkor még tetszett, hogy így ismernek az emberek, aztán elég szomorú lett. Mert az a baj, hogy tehát, hogy minél idősebb vagy hirtelen annál kevésbé válik menővé ez az egész tevékenység. A fiatalok körében még teljesen, ott még igen, ott még mindenki odavan, de tizenkilenc fölött úgy érzem, hogy elkezdenek megérni ezek az emberek és elkezdik magukat inkább távol tartani az olyan arcoktól, mint én. Odajönnek, amikor szükségük van, de tehát hogy, nem az, akivel elmennél szórakozni.

Fülöp megtapasztalta azt az elhatárolódást, pontosabban stigmatizációt, ami meghatározná az életét, ha benne maradna a terjesztésben. Az ami korábban elfogadott, sőt kifejezetten státuszt biztosító tevékenység volt számára, már úgy érezte, hogy fokozatosan elvesztette vele korábbi helyét. Az idő előrehaladtával egyre élesebbé válik az, miként tagozódik be az ember az elvárt, osztályhelyzetének megfelelő szerepbe, ennek elmaradása pedig súlyos disszonanciát okozhat. *„Természetesen az a baj, mint mindennel, hogy ha egy picit túllősz a célon, akkor átfordul egy másik irányba. És pont ez a része az életnek, ez az alvilági dolog, ez ez nagyon rossz irányba tud elvinni, végül nagyon rossz helyeken tudsz kikötni, rossz irányba tud sodorni általa.”* (Dömötör)

Emiatt az is meghatározó tényező, hogy nem mehet a tanulmányaik rovására a terjesztésben való részvételük, hiszen elsődlegesen azért vannak a felsőoktatásban, hogy megszerezzék a megfelelő kulturális tőkét a jövőbeni gazdasági tőkéjük biztosítására.⁴⁵ Ezért is a képzés végéhez közeledve jellemzően elkezdik leépíteni a terjesztési tevékenységüket, hiszen életükben máshová helyeződik a hangsúly. *„Ne ezen menjen el az utolsó két évem. Az egyetemre járok, diplomát akarok, meg rendes munkát, szóval nem akarom, hogy ez kitudódjon vagy ilyesmi.”* (Csaba)

Az, hogy egyetemen vannak, egyértelmű cél és befektetés a jövőjükbe, aminek lehet kiegészítője, esetleg hasznos tapasztalata akár a kábítószer-terjesztés. Ilyen volt például Ervin is, aki úgy jellemezte a tevékenységét, mint afféle szakmai gyakorlatot, amelynek keretében el tudja sajátítani azokat a képességeket, melyek majd jövőbeni legális vállalkozásához szükségesek. Ezzel megfelelően a korábban már említett, Mohamed és Fritsvold féle motivációs tipológia vállalkozó szemléletű (*capitalist in training*) típusának.

A lebukás kérdése

A legtöbb interjúalanyom teljesen biztos volt abban, hogy ők túl óvatosak és okosak ahhoz, hogy lebukjanak. Ez részben magyarázható a korábban már bemutatott társadalmi pozíciójukkal, a magyar rendőrség hatékonysága iránti alacsony bizalommal,

⁴⁵ Boudieu 2000. 437.

illetve azzal, hogy saját körükben anomália az, hogy valakit elkapjanak, a többségnek nincsenek olyan ismerősei, akikre ez igaz lenne.

Én magam is hasonló elfogultságokkal kezdtem neki a kutatásnak, ezért szintén meglepetésként ért, mikor két interjúalanyom is börtöntapasztalatairól számolt be. Mindkettejük úgy értékelte mint egy szükséges rosszat, ami segített nekik a túlzásokba eső terjesztés és fogyasztás jelentette útról letérni. Vagyis a büntetés elérte a prevenciók célját. Jenő így foglalta össze a tapasztalatait:

„Illetve egy teljesen idézőjelben átlagos gyerekből így egy-két év alatt egy karrierista, magas pozícióban dolgozó szakember lettem úgy, hogy alatta még börtönben is voltam. Tehát igazából szerintem így nagyképűség nélkül valamilyen szempontból egy ilyen példás teljesítmény, amire nagyon sok ember nem képes. És szerintem én sem lettem volna képes erre, hogyha nem lettek volna ilyen tapasztalataim.”

Számára nem jelentett akkora nehézséget a börtönben töltött idő után visszatérni a hétköznapi életbe, ennek pedig a háttere, a társadalmi pozíciója volt az alapja. Nem csupán célja volt a reintegráció, hanem kifejezetten lehetősége volt rá. Biztos alappal, támogató közeggel rendelkezett, és – ami talán a legfontosabb – piacképes tudással. Ez nagyobb részben a formális oktatásban való részvételének köszönhető, de ő maga is kiemelte a fenti idézetben, hogy a terjesztésben tapasztaltak is hasznos(ítható) élmények voltak.

Konklúzió, avagy meddig tervezed ezt csinálni?

Minden terjesztőnek, akivel beszéltem feltettem a fenti kérdést, milyen tervei vannak a jövőre nézve, hogyan látják magukat és a kábítószer kérdését az elkövetkezendőkben. Kivétel nélkül mind úgy képzelték el jövőjüket, mint amelyben időnként fogyasztanak (hiszen nem akarnak unalmas kispolgárok lenni), időnként segíthetnek a közeli barátaiknak hozzájutni a különböző szerekhez, de a tényleges terjesztést lezárt fejezetnek tekintik. Olyasminek, ami az egyetemi évek szabadságával, lázadásával és elfogadásával fonódik össze, viszont éppen ezért nem is tartható fenn a munka világában.

„Hát nem hiszem, hogy ez passzol egy felnőtt életvitelhez, mondjuk amíg egyetemre járok, mer addig úgyis vannak vevők. Tehát amikor már lenne olyasmi munkahelyem mint egy minisztérium vagy komoly helyen, akkor biztos nem csinálnám, mer az rizikós és akkor már úgyis lenne ilyen fix bevétel, amit nem kéne kipótolnom remélhetőleg ilyen szarságokkal. Szóval nem sokáig. Amint lehet én abba hagyom.”
(Csaba)

Csaba célja a terjesztéssel hasonló volt, mint kortársai egy részének a diákmunkákkal: a szülői támogatást meghaladó költségeit akarta fedezni. Ezek elsősorban a szórakozás különböző formáit jelentették, különösen pedig a nyári fesztiválózást. A diploma megszerzésével pedig abban bízik, és azzal tervez, hogy lehetősége lesz a legális munkaerőpiacról kényelmesen ellátnia magát. A kilépés kérdését azzal is összekötve, hogy amíg ő maga egyetemre jár, a vásárlóival könnyen megtalálják egymást, akár ismerősök, akár csupán a barátok barátai. Viszont a képzés befejezésével ez az út bezárul, és ha a terjesztésen maradna, azt kockáztatná, hogy teljesen ismeretleneknek kellene eladnia, ezzel pedig átlendülne a valódi díler oldalára, ez pedig súlyos stigmákkal járna saját köreiben.

Felhasznált irodalom

- Anderson, E. (2001): *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. London, New York: W. W. Norton & Company
- Becker, H. (2001): Újragondolt címkézésemélet. In: J. Rácz (Ed.): *Szabálykövet(él)ők és bajkeverők Devianciák Bevezetés a devianciák szociológiájába*. 121–143. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Bourdieu, P. (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat
- Bourdieu, P. (2000): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: G. Felkai, D. Némédi, & P. Somlai (Eds.): *Szociológiai irányzatok a XX. században*. 431–446. Budapest: Új Mandátum
- Bourgois, P. (2003): *In Search of Respect Selling Crack in El Barrio* (Second edi). Cambridge: Cambridge University Press
- Bucerius, S. M. (2014): *Unwanted Muslim Immigrants, Dignity, and Drug Dealing*. New York: Oxford University Press
- Chambliss, W. J. (1973): The Saints and The Roungecks. *Society*, 11(1), 186–194.
- Christie, N. (1986): “Suitable enemies.” In: H. Bianchi & R. van Swaaningen (Eds.), *Abolitionism: Towards a Non-repressive Approach to Crime*. Amsterdam, 42–54.
- Christie, N. (2004): *Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé*. Budapest: Osiris kiadó
- Cloward, R., & Ohlin, L. (1960): *Delinquency and Opportunity*. New York: Free Press
- Coomber, R. (2003): There’s No Such Thing as a Free Lunch: How “Freebies” and “Credit” Operate as Part of Rational Drug Market Activity. *Journal of Drug Issues*, 939–962.
- Coomber, R. (2006): *Pusher myths: re-situating the drug dealer*. London: Free Association Books
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015): *A kvalitatív kutatás alapjai*. Budapest: L’Harmattan

- Dési, Á. D. (2020): Drog – üzlet – barátság – kutatás. Kutatói pozíció és szerep az egyetemi kábítószer szcénában. *Antro-Póus*, (1), 103–121.
- Éber, M. Á. (2020): A csepp. A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete. Budapest: Napvilág Kiadó
- Goffman, A. (2014): *On the Run Fugitive Life in an American City*. Chicago: The University of Chicago Press
- Harrison, L. D., Erickson, P. G., Korf, D. J., Brochu, S., & Benschop, A. (2007): How much for a dime bag? An exploration of youth drug markets. *Drug and Alcohol Dependence*, 90(SUPPL. 1), 27–39.
- Jacques, S., & Wright, R. (2011): Informal control and illicit drug trade. *Criminology*, 49(3), 729–765.
- Kaló, Z., & Felvinczi, K. (2017): Szakértői dilemmák és az ÚPSZ-használat észlelt mintázatai. In: K. Felvinczi (Ed.), *Változó képletek. ÚJ(abb) szerek: kihívások, mintázatok*. Budapest: L'Harmattan, 103–125.
- Lassiter, M. D. (2015): Impossible criminals: The suburban imperatives of America's war on drugs. *Journal of American History*, 102(1), 126–140.
- Merton, R. K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest: Gondolat.
- Mohamed, R., & Fritsvold, E. (2010): *Dorm Room Dealers: Drugs and the Privileges of Race and Class*. London: Lynne Rienner.
- Potter, G. R. (2009): Exploring retail-level drug distribution: social supply, “real” dealers and the user/dealer interface. In: Z. Demetrovics, J. Fountain, & L. Kraus (Eds.): *Old and new policies, theories, research methods and drug users across Europe*. Lengerich: Pabst Science Publishers 50–74.
- Rácz, J. (2006): *Kvalitatív droggutatók*. Budapest: L'Harmattan.
- Ristroph, A. (2018): The thin blue line from crime to punishment. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 108(2), 305–334.
- Ritter, I. (2014): Bevezetés a kábítószer-gazdaságban II. *Kriminológiai Tanulmányok*, (51), 50–71.
- Sandberg, S. (2010): What can “Lies” Tell Us about Life? Notes towards a Framework of Narrative Criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 447–465.
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2011): *Street Capital: Black Cannabis Dealers in a White Welfare State*. Bristol: The Policy Press
- Sykes, M. G., & Matza, D. (2001): Neutralizációs módszerek. In: J. Rácz (Ed.): *Szabálykövet(él)ők és bajkeverők Devianciák Bevezetés a devianciák szociológiájába (77–84)*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Szabari, V. (2020): A modernizáció új útjain. Társadalmi struktúraelméletek, rétegződés- és mobilitásvizsgálatok. In: V. Szabari (Ed.): *(Disz)kontinuitások. A magyar szociológia 1960 és 2010 között*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 133–165.

- Szécsi, J. (2017): Újfajta pszichoaktív szerek használata a mélyszegénységben élők körében - kutatási tapasztalatok. In K. Felvinczi (Ed.): *Változó képletek. ÚJ(abb) szerek: kihívások, mintázatok*. L'Harmattan, 69–87.
- Taylor, S., Buchanan, J., & Ayres, T. (2016): Prohibition, privilege and the drug apartheid: The failure of drug policy reform to address the underlying fallacies of drug prohibition. *Criminology and Criminal Justice*, 16(4), 452–469.
- Tzvetkova, M., Pardal, M., Disley, E., Rena, A., Talic, S., & Forberger, S. (2015): Strategies for a risky business: How drug dealers manage customers, suppliers and competitors in Italy, Slovenia and Germany. *International Journal of Drug Policy*, 31, 90–98.
- Venkatesh, S. (2008): *Gang Leader for a Day: A Rogue Sociologist Takes to the Streets*. New York: Penguin
- Vig, D. (2016): Nemek és bűnözés. In: Borbíró A., Gönczöl K., Kerezsi K., & Lévy M. (Eds.): *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer 662–704.
- Zinberg, N. E. (2005): *Függőség és kontroll. Drog, egyén, társadalom*. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó

INTEGRATING NONCONFORMITY INTO THE (PLANNED) CONFORMIST LIFE PATH

Interpreting the university drug scene in terms of social position

The social position of offenders is a key determinant of how the public views the perpetrators of certain crimes and the role they see themselves in. The same acts are judged differently in terms of access to different privileges and Bourdieuan capital. One striking example is the university drug scene.

In the recent past, the spread of drug use and trafficking has become increasingly widespread in the globalised world, but this does not mean universal acceptance in the wider society, rather we can speak of micro-sites of normalisation. That is, they become accepted only in certain well-defined areas and communities. One such site is the university and the university lifestyle, where, in addition to consumption and conscious consumers, the community is much more permissive towards those involved in distribution than wider society in general.